

NØGLEBEGREBER

Når du læser Geoviden nr. 2, 2020 De danske dinosaurer møder du følgende begreber, som her forklares kort.

AFLEJRING

Når sedimentter som sand, grus, ler bliver afsat (bragt til hvile), efter at være blevet transporteret, f.eks. i floder, i havet, af vinden.

DINOSAUR

Gruppe af hvirveldyr, der opstod i løbet af Trias fra stamfaderen archosaurerne, hvorfra krokodillerne også udspringer. Dinosaurerne blev meget succesrige og var den dominerende dyregruppe, indtil de uddøde på grænsen mellem Kridt og Palæogen for 66. mio. år siden. Dog overlevede en linje af de små rovdinosaurer, som udviklede sig videre fugle.

EROSION

Hvis de tektoniske kræfter pludselig rører på sig i et område og løfter en del af undergrunden op, så bliver bjergarterne udsat for et virvar af påvirkninger, der langsomt nedbryder (eroderer) de øverste lag. Det kan være regn, frost, vind, børende planterødder og bagende sol. Bjergarterne på overfladen eroderes væk til mindre partikler af grus, sandkorn og ler (sedimenter), der spredes af vinden eller skylles ud i havet via floder. Ældre og ældre lag kan derved blive blottet. Hvis erosionen fortsætter, når man til sidst grundfjeldet.

FORCASTNING

Kan også kaldes en brudzone, og er en forskydning af jordlagene, der forekommer i den øvre del af jordskorpen. De opstår på grund af ophobede spændinger i jorden, og når de udløses og danner forkastningen, kan det lave rystelser.

FORMATION

Et udtryk der bruges om lag af bjergarter, der adskiller sig fra dem ovenover og nedenunder ved at have ensartede egenskaber som kornstørrelse, farve, mineralsammensætning med mere.

FOSSIL

Rest, aftryk eller spor fra organismer fra en fjern fortid, som er fossiliseret (forstenet). Ordet 'fossil' er latin for 'gravet op af jorden'.

GRUNDFJELD

Grundfjeldet er det urgamle underlag, som alle yngre lag hviler på. Det er dannet kilometerdybt under fortidens bjergkæder, hvor tryk og temperatur var så høje, at stenmasserne smeltede og/eller blev kraftigt deformet og derved omdannet til gnejs og granit. Nogle steder ligger grundfjeldet højt, f.eks. i Sverige og Norge, hvor det ses som de talrige klipper og fjelde.

INDSYNKNING

Et område hvor jordskorpen pludselig eller gradvist synker sammen. Det kan skyldes naturlige årsager som opløsning af saltlag i undergrunden, kompaktion af nedre porøse lag, men også mindre naturlige ting som optøning af permafrost, sammenstyrede minegange med mere.

KVARTÆR/KVARTÆRET

Geologisk navn for det allerøverste jordlag, som består af materiale ført hen over landet af gletsjerfremstød i istiderne. Perioden med de skiftende istider (fra 2,58 mio. år siden til nu) hedder nemlig Kvartær.

LEDEFOSSIL

En række fossile dyr eller planter, hvor de enkelte arter kun levede i et begrænset tidsrum, før de enten udviklede sig videre til nye arter eller uddøde. De kan bruges til at definere alderen på jordlag, og skal gerne udfylde følgende tre kriterier for at kunne bruges effektivt i datering af geologiske lag:-

1. De er talrige, så de er nemme at finde i jordlagene.
2. De har stor geografisk udbredelse, så man kan finde dem mange steder rundt om i verden.
3. De udviklede sig hurtigt til nye arter, så hver art har en kort tidshorisont, der gør dateringen mere præcis.

MESOZOIKUM

Paraplybegreb for de tre tidsperioder, dinosaurerne levede i, Trias, Jura og Kridt. Perioden starter med Trias for 252 mio. år siden og slutter med overgangen fra Kridt til Palæogen for 66 mio. år siden.

OPLØFT

En del af undergrunden løftes op af bevægelser i resten af jordskorpen. Kan foregå over meget lang tid.

PRÆKVARTÆR/PRÆKVARTÆRET

Alle lag under Kvartæret kaldes tilsammen Prækvartæret.

TORNQUIST ZONEN

En langs brudzone i undergrunden, der løber fra Skagerrak gennem Nordjylland og Kattegat til Bornholm og videre sydøst til Sortehavet. Zonen kaldes også en deformationszone, hvor der er opstået en svaghed i jordskorpen, hvor spændinger fra resten af kontinentet udløses. Afhængigt af bevægelserne i resten af skorpen kan undergrunden i sådan en zone både synke ind, opløftes eller brydes og forskubbes langs forkastninger. I Tornquist Zonen er undergrunden blevet hævet siden Kridt.